

УДК 330.837:336.22

МІСЦЕ ДОВІРИ В НЕПРЯМОМУ ОПОДАТКУВАННІ

Юрківський О.Й., к.е.н., доц. каф. економічної теорії Житомирського державного технологічного університету

Сучасна економічна наука – це швидкозмінний інструмент, який допомагає вирішити нагальні соціально-економічні проблеми, з врахуванням максимальної кількості детермінантів. Виділити базовий напрям неможливо, адже кожен з них відображає певний набір інструментів, який направлений на побудову ефективної економічної системи. Зокрема, межах такого напряму як неінституціоналізм сформувалися різні течії, проте об'єднує їх виділення проблематики такого процесу як вибір, чи то держави, підприємств, домогосподарств. Між усіма суб'єктами соціально - ринкових відносин виникають складні взаємозв'язки, які обумовлюють виникнення саме проблем найбільш оптимального вибору дій.

Кожен з трьох суб'єктів сучасної економічної системи діють через систему інститутів як формальних так і неформальних, які і допомагають зробити вибір дій, як правило обираючи між альтернативами. Сучасна українська дійсність – це формування соціально-економічних інститутів та заміна формальних інститутів неформальними, які теж в повній мірі не виконують власних функцій. Одним з інститутів, що сполучає державу, домогосподарства та підприємства є податки, або точніше обов'язкові платежі, які охоплюють досить широке коло об'єктів та суб'єктів оподаткування. Одним з неформальних інститутів, які забезпечують податкові взаємозв'язки є довіра, відсутність або недостатність якої суттєво зменшує не лише економічні але соціальні, екологічні та інші параметри.

Довіра, податки, бюджет, суспільні потреби завжди ставали об'єктом вивчення, адже відображають особливості окремого часового проміжку розвитку суспільних виробничих відносин. Широке коло закордонних та вітчизняних вчених досліджували проблематику наведених вище інститутів, зокрема, Джонсон Д. [3], Джеймс М. Б'юкенен [10], Норт Д. [8], Фукуяма Ф. [7], Гесць В.М. [1], Гриценко А.А [2], Коваленко Ю.М. [4], Малий І.Й. [5], та визначали необхідність їх трансформації відповідно до суспільних, економічних, політичних змін, особливо в посткризовий період, в якому перебуває економіка України.

Метою статті є визначення ролі довіри у формуванні податкових відносин між державою та іншими суб'єктами соціально-економічних відносин.

Таблиця 1

Рейтинг окремих країн світу за легкістю сплати податків*

Країна	2010	2011 рік	2012 рік
	Місце	Місце	Місце
Мальдіви	1	1	1
Катар	2	2	2
Гон-Конг	3	3	3
Сінгапур	5	4	4
Саудівська Аравія	7	6	7
Канада	28	10	11
Бахрейн	13	14	13
Ботсвана	18	21	25
Нова Зеландія	28	26	27
Австралія	47	48	52
Швейцарія	54	52	56
Афганістан	55	53	58
Грузія	64	61	39
Греція	76	74	79
Болгарія	95	85	84
Росія	103	105	102
Молдавія	101	106	109
Польща	151	121	127
Чехія	121	128	117
Бразилія	150	152	150
Чад	133	179	180
Конго	180	180	182
Україна	181	181	181
Центральна Африканська Республіка	179	182	177
Білорусія	183	183	156

* World Bank Group and Pricewaterhouse Coopers

Довіра є складним інститутом, що формується в різних видах суспільної діяльності – політичній, інформаційній, соціальній, економічній, на рівні суб'єктів господарювання, звичайних сімей, а також, що є особливо складним у взаємовідносинах з таким суб'єктом ринкових відносин як держава. Одним з інститутів взаємодії держави, домогосподарств та підприємств є обов'язкові платежі, які відображають фактично:

- рівень економічної свободи;
- ефективність держави як суб'єкта ринкових відносин;
- рівень довіри суспільства та підприємств до дій держави.

Справді, податки є напевно одним з найдавніших інститутів взаємодії, який водночас відображає насилля зі сторони держави, а з іншої суспільний вибір в питанні обрання тих необхідних благ, що необхідні не лише для виживання, але й процвітання країни в цілому. Змінювалися форми, методи оподаткування, однак обов'язкові платежі залишаються формою специфічного примусу або насилля, необхідність якого викликано існуванням як держави так і суспільства.

Якщо за часів командно-адміністративної системи держава впливала на більшість соціально-економічних процесів, то останні двадцять років функціонування економічної, податкової систем показали катастрофічне падіння довіри в суспільстві, в економічних відносинах. В питаннях податків мова вже йде про рівень недовіри, який не лише не зменшується, але й породжує цілий ряд негативних наслідків

- Підвищення складності процесу адміністрування (табл. 1);

- Приховування інформації щодо об'єктів оподаткування;
- Недоотримання коштів та низький їх рівень перерозподілу через державний бюджет, недофінансування переважної більшості статей;
- Втрата мотивації сплачувати податки та збільшення тіньового сектору економіки;
- Посилення недовіри між членами суспільства, різних прошарків;
- Посилення корупції як альтернатива недоотриманих від держави благ.
- Невиконання окремими податками усіх або окремих функцій;
- Підвищення рівня тіньової економіки.

Не дивлячись на ускладнення механізмів адміністрування суб'єкти економічної системи навчилися досить легко адаптуватися до змін податкового законодавства, процесів адміністрування, що призвело до значного ухилення від сплати прямих податків, зокрема податку на доходи з фізичних осіб та податку на прибуток підприємств.

Водночас головне фіскальне навантаження отримали непрямі податки, зокрема ПДВ, мито, акцизні збори, які:

- не враховують особливості окремого платника податку;
- є фактором підвищення цін;
- включаються в ціну товарів першої необхідності;

Непрямі податки представлені специфічними та універсальними акцизами, базовим з яких є податок на додану вартість, який фактично замінив податок з обороту в XX столітті та має значний фіскальний потенціал, при чому дуже швидкий в часі. В Україні ПДВ застосовується з другої половини 90-х років минулого століття і став податком, який компенсує зі сторони держави скорочення бюджетних надходжень. Зі свого боку Держава порушує загальновизнаний суспільний договір, а саме Конституцію України, в питанні виконання норм по багатьох суспільно необхідних потребах.

Тотальне приховування частини заробітної плати компенсується саме непрямими податками, адже несплата податку на доходи з фізичних осіб фактично замінюється ПДВ при купівлі товару або послуги. Обман зі сторони домогосподарств та підприємців держави при отриманні доходів, компенсується універсальним податком, який встановлений практично на усі товари та послуги, за деякими виключеннями.

Однак якщо при сплаті прямого податку держава враховує особливості домогосподарств, підприємств, то в питанні ПДВ виникає соціальна несправедливість адже і мільйонер і малозабезпечений сплачує однакову ставку та суму податку. Слід відзначити, що в країнах Європи ПДВ хоча і застосовується, проте в переважній більшості має диференційовані ставки податку (див. табл. 2), що підтверджує намагання урядів країн навіть в непрямому оподаткуванні враховувати особливості окремих платників, груп товарів тощо.

Таблиця 2.

Ставки ПДВ в країнах Європи в 2013 році [11]

Країна	Стандартна ставка	Спеціальна ставка
Бельгія	21	6 або 12
Болгарія	20	9
Чехія	21	15
Данія	25	
Німеччина	19	7
Естонія	20	9
Греція	23	6,5 або 13
Іспанія	21	10
Франція	19,6	5,5 або 7
Ірландія	23	9 або 13,5
Італія	21	10
Кіпр	18	5 або 8
Латвія	21	12
Литва	21	5 або 9
Люксембург	15	6 або 12
Угорщина	27	5 або 18
Мальта	18	5 або 7
Голландія	21	6
Австрія	20	10
Польща	23	5 або 8
Португалія	23	6 або 13
Румунія	24	5 або 9
Словенія	20	8,5
Словакія	20	10
Фінляндія	24	10 або 14
Швеція	25	6 або 12
Англія	20	5

Фактично прямо порушується такий принцип оподаткування, що виписаний Податковим кодексом, як нейтральність оподаткування, який передбачає установлення обов'язкових платежів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків [6, с.5]. В Україні застосовується ставка 20 % для усіх покупців та більшості груп товарів без врахування як особливостей так і конкурентоздатності платників.

Стан з акцизним збором та митними зборами теж не сприяє підвищенню рівня довіри у суб'єктів ринку, адже ціна на окремі товари та послуги, з врахуванням усіх платежів, суттєво підвищується, що спонукає споживачів до закупівлі через сірі схеми, контрабанду, з якими знову таки бореться держава підвищуючи витрати на адміністрування. Парадокс в тому, що держава не створює умови для забезпечення потреб як суспільних так й індивідуальних, створює все нові перепони через непрямі податки та збори. Так держава робить штучні перепони, зокрема при ввезенні автомобілів, які були в користуванні, що фактично обмежує права громадян користуватися автомобілем, виходячи з досить низького рівня доходів.

Рис. 1. Крайні ситуації наявності або відсутності довіри при сплаті податків

Відтак податок – це договір, угода, який, базуючись на довірі, має дотримуватися усіма суб'єктами, знаходиться на рівні тісних та паритетних взаємовідносин та принципу “благо - гроші”. Якщо прямі податки - це приватний договірний рівень, то непрямі податки – це в суспільний договір, одним з принципів якого є BONA FIDES, що передбачає (див. рис. 1):

- fides (лат.) — віра, довіра, власна чесність і довіра до чесності ін. осіб, дотримання даної обіцянки, слова. означає також моральний обов'язок усіх людей виконати своє зобов'язання;
- слово bona (лат.) — добра совість, добросовісний.

У разі порушень в традиційному праві ця ситуація має назву у праві mala fides — близький до обману, недобросовісний, одна або обидві сторони доводять власну думку в судових органах на основі матеріальної основи – підписаних договорів.

У порівнянні з податковими відносинами, держава має пріоритет, а подання до суду на державу як суб'єкт є досить тривалим та складним процесом. Відтак недовіра, тіньова економіка є адекватною відповіддю як суспільства так і ринкових суб'єктів, а загалом економічні взаємовідносини в Україні переходять від суспільного до індивідуального, що суперечить сучасним світовим тенденціям.

Економічна недовіра – це лише один зріз, який доповнюється політичною, соціальною недовірою, що в сукупності гальмує розвиток України в цілому, не дає розвинутися громадянському суспільству і нажалі в деякій мірі панує національний ментальний принцип "моя хата з краю".

Двадцять років незалежності виявились недостатнім періодом трансформації довіри, виходячи з сучасних реалій суспільного життя і як суспільно – індивідуалістичний, неформальний інститут фактично знаходиться на початковій стадії. Преса, армія та церква – чи не єдині кому довіряють, проте в податкових відносинах цього недостатньо, що вимагає зміни філософії взаємовідносин між суб'єктами в:

- Політичній;
- Соціальній;
- Юридичній сферах.

Якщо у домогосподарств довіра асоціюється із загальністю оподаткування, фактично чесністю, то підприємці вимагають одного чітких правил гри та зрозумілого адміністрування. Однак обидва суб'єкти вимагають адекватного правосуддя для захисту власних інтересів в суді у ситуації порушення державою договірних параметрів.

Отже, довіра або недовіра у економічних відносинах між суб'єктами ринку, державою та домогосподарствами стали чи не головними проблемами розвитку національної економіки, суспільства, політичної системи тощо.

Податок як форма умовно правового суспільного договору трансформується, видозмінює власні функції і базується на такому неформальному інституті як довіра та примусу до виконання. Відтак виконання договору усіма сторонами підвищує довіру, полегшує адміністрування, зменшує тіньовий сектор економіки.

РЕЗЮМЕ

В статті досліджується довіра як неформальний інститут податкових відносин в Україні

Ключові слова: податок, довіра, інститут

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется доверие как неформальный институт налоговых отношений в Украине

Ключевые слова: налог, доверие, институт

SUMMARY

The article explores the trust as an informal Institute of tax relations in Ukraine

Keywords: tax, confidence, institute

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Гесць В.М. Довіра як елемент соціального капіталу в економічному розвитку України [Текст] / В.М. Гесць // Економічна теорія. – 2010. – № 3. – С. 7 – 20
2. Грищенко А.А. Внутрішня структура довіри [Текст] / А.А. Грищенко // Економічна теорія. – 2010. – № 3. – С. 20 – 27
3. Джонсон Д. Экзистенциальные аспекты доверия [Текст] / Д. Джонсон, А. Мельников // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2009. – № 1. – С. 78-93
4. Коваленко Ю.М. Неформальні норми фінансового сектора економіки: економічна ментальність та інституційна довіра [Текст] / Ю.М.Коваленко // Економічна теорія. – 2011. – № 2. – С. 58-69
5. Малий І.Й. Еволюція довіри в триаді відносин: держава-фірма-домашнє господарство [Текст] / І.Й. Малий // Економічна теорія. – 2010. – № 3. – С. 73-80
6. Податковий кодекс України [Текст] // Голос України. – 4 грудня 2010. – № 229 - 230. – С. 4-62

7. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию [Текст] Пер. с англ. / Ф. Фукуяма. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. — 730 с.
8. Шаститко, А.Е. Новая институциональная экономическая теория [Текст] / А.Е. Шаститко. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Экономический факультет. — МГУ. — ТЕИС, 2002. — 591 с.
9. Экономика переходного периода. [Текст] Сборник избранных работ. 2003–2009. — М.: Издательство «Дело» АНХ, 2010. — 816 с.
10. Ядгаров, Я.С. История экономических учений [Текст] / Я.С. Ядгаров. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2009. — 480 с.
11. VAT Rates Applied in the Member States of the European Union // Situation at 14th January 2013, 27 p.

УДК 346.5:338.5

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ АЛЬЯНСІВ В ГАЛУЗІ ЗВ'ЯЗКУ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Яцкевич І.В., к.е.н., доц. каф. економічної та фінансової політики Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціально-економічного розвитку економіки одне з перших місць займає розвиток підприємницької діяльності. Від ефективності виробництва, можливостей національних підприємств виробляти конкурентну продукцію (роботу, послуги) вирішальною мірою залежить рівень розвитку української економіки.

Розглядаючи підприємництво, як особливий стиль господарської поведінки, в основі якого лежать пошук нових можливостей для розвитку підприємницької діяльності, орієнтація на інновації, вміння залучати і використовувати для власного розвитку ресурси з найрізноманітніших джерел, на нашу думку, саме розвитку підприємницької діяльності є основним фактором у досягненні мети економічного і соціального розвитку як на державному, так і на регіональному рівні. Незважаючи на це, неможливість отримати об'єктивні дані для оцінки соціально-економічної ефективності підприємницької діяльності, перешкоджає процесу планування їхнього подальшого розвитку та постановки завдань для досягнення стратегічних цілей.

Планування зростання ефективності діяльності суб'єктів господарювання, переорієнтації їх на інноваційний шлях розвитку, активізації інвестиційної діяльності, підвищення якості робочих місць не має сенсу в ситуації, коли необхідна для забезпечення мінімальної стійкості економічна ефективність підприємств ще не досягнута, зберігається високий рівень морального і фізичного зносу основних фондів вітчизняної промисловості та структурний дисбаланс української економіки. В результаті, безумовність соціальної значущості низки заходів, що здійснюються державою, може бути поставлена під сумнів після проведення оцінки економічної ефективності в тісному взаємозв'язку з можливими соціальними наслідками.

На сьогоднішній день оцінка ефективності підприємницької діяльності у галузі зв'язку та інформатизації зводиться до розрахунку тільки фінансових показників. При цьому фінансові результати можуть бути отримані тільки в результаті оптимізації внутрішніх процесів, задоволення потреб суспільства, ефективного використання на підприємствах існуючого людського, інформаційного та організаційного капіталу. Також, не враховується особливості функціонування даних суб'єктів – форма взаємовідносин, організаційно-економічні форми, галузеву специфіку, соціальну значущість тощо. У зв'язку з цим, актуальним є питання розробки системи оцінки соціально-економічної ефективності альянсів у галузі зв'язку та інформатизації, що охоплює всі основні аспекти розвитку альянсів у галузі зв'язку та інформатизації України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями соціально-економічної ефективності досліджували такі вчені як В. Базилевич, Д. Бугров, О. Дем'янова, Е. Лобкович, М. Муталімов, М. Плотницький, Й. Ситник, С. Сухарев, Хесус Уерта де Сото та ін. [1...10].

Виділення невирішеної проблеми. Однак, питання щодо оцінки соціально-економічної ефективності альянсів у галузі зв'язку та інформатизації – відсутні, що дає змогу проводити подальші дослідження.

Мета наукової статті. Метою статті є розробка рекомендацій з підходу до оцінки соціально-економічної ефективності альянсу у галузі зв'язку та інформатизації.

Результати дослідження. Сучасне економічне становище в державі характеризується глибокою економічною кризою, зменшенням обсягів виробництва, натуралізацією господарства та обсягом, структурною деформацією економіки та як наслідок спостерігається посилення інфляційних процесів, які сприяють ризькому зниженню життєвого рівня населення та поглинання його майнової диференціації за рахунок перерозподілу доходів тіньовим ринком.

У вирішенні ряду важливих соціально-економічних задач значну роль грає галузь зв'язку та інформатизації, яка забезпечує передачу різного роду інформації.

Під впливом змін в масштабах та структурного відтворення, науково-технічної революції та соціальних процесів, різко зростає значимість інформації, яка в нинішній час представляє собою найважливіший національний ресурс та справедливо може розглядатися як один з головних частин національного багатства держави. Характерною особливістю інформації як ресурсу є то, що вона є не тільки не виснажується, а навпаки – збільшується, якісно покращується і сприяє найбільш раціональному використанню інших ресурсів, їхньому збереженню, а в інших випадках – збільшенню та створенню нових.

Тому розвиток та формування альянсів у галузі зв'язку та інформатизації повинно досліджуватися як одним із важливим, пріоритетним напрямом розвитку галузі та як фактор підвищення ефективності суспільного виробництва та вирішення соціальних задач.

Результати взаємодії учасників-партнерів альянсових відносин у галузі зв'язку та інформатизації (далі – УПАЗ) відображаються за межами галузі, у споживачів послуг зв'язку, що обумовлює необхідність використання соціально-економічної задачі при оцінці ефективності діяльності альянсу.

При формуванні підходу до оцінки соціально-економічної ефективності альянсу у галузі зв'язку та інформатизації (далі - Асе) УПАЗ повинні забезпечити можливість передачі і розподіл всіляких інформаційних повідомлень, що сприяє нормальному функціонуванню суб'єктів господарювання та здійснення системи управління, підвищенню добробуту населення шляхом задоволення особистих потреб в інформаційному обслуговуванні всіх верств населення. При цьому УПАЗ повинні надавати якісні послуги зв'язку та інформатизації з використання сучасного технологічного забезпечення та створювати нові послуги.

При визначенні Асе потрібно враховувати, що діяльність учасників-партнерів не тільки забезпечують узгодженість і взаємодію різних галузей, підприємств суспільного виробництва, але і безпосередньо беруть участь у матеріальному виробництві. Це участь проявляється двоюко. З одного боку, засоби зв'язку забезпечують передачу різноманітної виробничої інформації і управління виробництвом, своєчасне прийняття рішень, тобто взаємодія окремих ланок виробничого процесу. З іншого боку, зв'язок здійснює дистанційне керування виробничими процесами, їх автоматизацію, упорядкування та оптимізацію. Засоби, зв'язку не просто обслуговують виробництво, а безпосередньо: проникають в нього, будучи невід'ємним елементом технологічних процесів. Єдине механізоване і автоматично кероване високоефективне виробництво на базі маніпуляторів, роботів, мікрокомп'ютерів неможливо без застосування досконалих технічних засобів зв'язку.

Також можна зазначити, що УПАЗ задовольняють потреби підприємств які здійснюють діяльність у невиробничій сфері, що забезпечують обслуговування галузі матеріального виробництва та населення, тобто сфери послуг.